Doğa, Dört Element ve Simgesel Değerlendirme

Tarihte, günümüzde bildiğimiz şekliyle ateş, su, toprak (taş) ve hava, içinde bulunduğumuz dünyayı oluşturan öğeler olarak kabul edilmiştir.

Nitekim tarih boyunca bu dört öğe ya da elemente gerek ayrı ayrı gerekse topluca simgesel anlamlar yüklenmiş olup, bu simge düşünüleri günümüzde de sürmektedir.

Eski çağların insanları da bu dört öğeyi böyle değerlendirmekteydi ama günümüze oranla bir farkla!... Onlar, doğadaki tüm varlıkların ve evrenin değişik biçimlerinin sadece bu maddelerin değişik birleşimlerinden oluştuğuna inanıyordu. Bu inancın kaynağı olarak da çok sonraki dönemlerde "kabalistik" olarak nitelendirilecek yorumlar göstermekteydiler. Bir diğer deyişle; ateş, su, toprak ve hava oluşumlarının böyle bir kaynaktan ileri geldiğini düşünüyorlardı.

Antik Mısır'da Hermetizm'in ardından Musevîlikte ortaya çıkan ve günümüze kadar ulaşan bu benimseyişin kapsamında, Babillilerin, Hintlilerin, gerek Akdeniz gerek doğu kültürlerinin binlerce yıldır izledikleri öğreti ve gizemler görülür.

Bu akış esnasında simgelerin yorum ve değerlendirilişinde farklılaşmalar ve değişiklikler ortaya çıkmıştır.

Bu değişiklik ya da yorum farklılıklarının en belirginlerinden biri de dört element ya da gücün içinde yer aldığı düşünce biçimidir.

Tüm evreni kaplayan, her yerde ve her şeyde var olan, yaratıcı güç diye algılanan, yaratıcı ilke olarak vurgulanan, her şeyin birliği olan ve her şeyde bu birliğin bulunarak onu da çevrelemesi düşüncesi, bir süre için sanki unutulmuş gibi bir kenara bırakılmış, olaya ve olgulara yepyeni bir yaklaşım, bambaşka bir bakış açısı getirilmişti.

Bu gelişim bağlamında dört madde ya da öğenin her zaman ve her yerde birlikteliği, bir bütün oluşturduğu tezi ortaya konmuştu.

++

Aslında bu değişik anlatım tarzında, aynı gerçeği farklı sözcük ve yaklaşımlarla betimlemeye çalışmaktaydılar. İşin aslında bir değişiklik yoktu.

Bu dört elementin simgeleri, birçok yerde şöyle gösterilmişti:

Toprak Su Hava Ateş

Bu geometrik çizimler, çağlar boyunca hemen her kültürde ortaklaşa kullanılmış, günümüze kadar da gelmiştir.

Öyle olunca şunu sormalı: «Acaba bu öğeler günümüzde de geçerli midir?»

Dört elementin birleşmesi düşüncesi, Bir tarihsel mirastır. Bu, simgesel olarak dünyanın temelidir. İnsanın oluşturulması ise, Musevî kökenli Kabala ile Hıristiyan geleneğinde bu biçimdeki içeriğini korumuştur.

En önemlisi, bu simgeleyişin, başta gizemci (mistik) kurumlar olmak üzere tüm ezoterik sistem uygulamalarında inisiyasyon törenlerinin âdeta temel direği oluşudur.

Günümüzdeki Masonluk gibi ezoterik kurumların kökleri Hıristiyanlığın ya da Musevîliğin dışında bir oluşumda aranmalıdır.

Aynı durum, İslâm dini kapsamında doğmuş olan, bazıları günümüzde de sınırlı bile olsa varlığını sürdüren gizemci nitelikli tarikatlar için de geçerlidir.

Her üç semavi dindeki simgesel değerlendirmeler ile ikonografinin, mitolojik anlatımlar, antik çağların inançları, folklorik motifler ve gelenekler ile şöyle bir karşılaştırılması yapıldığında, hepsinin aslında bir ortak kökene dayandığı apaçık bir şekilde belirir. Hepsi de bir bakıma Antik Mısır kaynaklı Hermetik uygulamaların biçimi ve kapsamı değiştirilmiş devamıdır. Her biri bu gerçeği kendi egzoterik ortamlarında kesinlikle yadsımaya girişmiştir. Bunun için de önce Musevîlik sanki sıfırdan doğmuş gibi bir görünüme büründürülmüştür. Hıristiyanlık ve Müslümanlık da ortaya sanki öncekinin yanılgılarını gideren, "daha doğru din" ya da "asıl doğru din" görüntüsünde konmuştur.

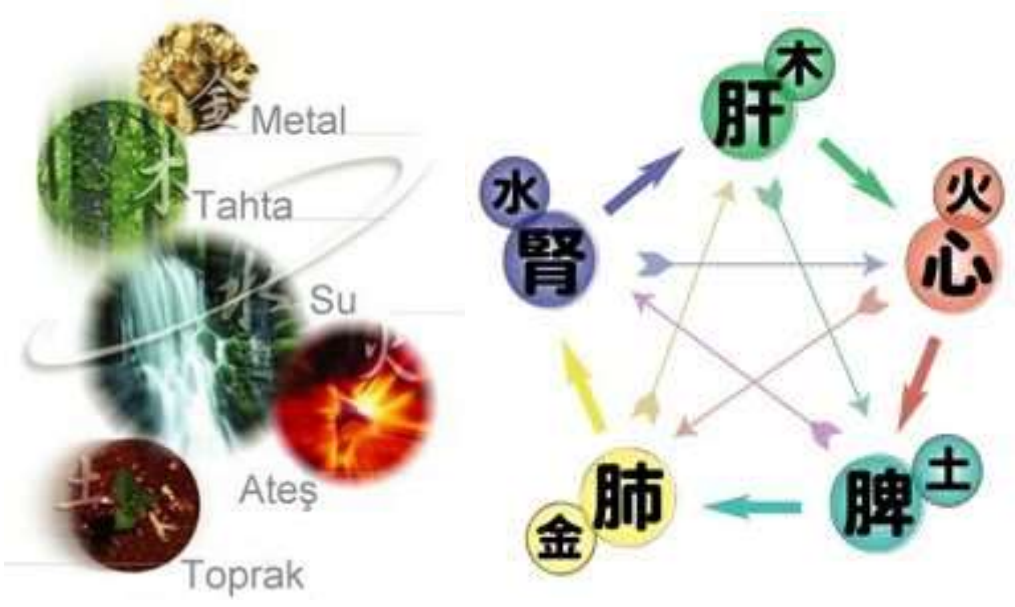
Günümüzdeki Masonluğun da aynı çizgiyi ezoterik ortamda izlediği söylenebilir.

***

Hermetik uygulama kurallarının bir parçası olan elementler teorisinin en önemli örneklerinden biri Çin kaynaklıdır.

Her element aslında aynı bütünün bir parçası olduğu halde, sembolik irdelemeleri bu kaynakta başka yüklemleri de içermektedir. Bu bağlamda en önemli nokta dört öğenin beşe çıkarılmış olmasıdır. Kim bilir belki bu işin aslı böyledir de biri sonradan önemsizleştirilmiş ya da yeterince değerlendirilemediğinden ihmal edilmiştir

Hong-fan sisteminin elementleri su, ateş, toprak, metal ve tahta olarak düşünülmüştür. Bunlardan su, kuzey yönünü ve kışı işaret eder. Ateş güney yönü ve yazı, tahta ilkbahar ve doğuyu, metal sonbahar ve batıyı gösterir. Toprak ise bu dört elementin orta yerindeki dünyayı simgeler. Bir diğer deyişle, dünya, dört bir yanındaki asal noktaların ve mevsimlerin tam ortasında yer alır. Bu elementlerden her biri, bir hayvan ve iç organ, bir renk ya da tat, bir bitki ya da evrensel armonide bir nota olarak değerlendirilir.

Bu algılama şekli, doğal olarak var olan her madde ya da her şeyin bir element tarafından etkilendiğini, bunların arasında simgesel bir bağlantı bulunduğu düşüncesine yöneltilmiştir.

Gerek Çin sistemindeki bu beş element gerekse Batı sistemindeki dört element birbirleriyle sürekli ve karşılıklı reaksiyon ve etkileşim içindedir. Bu reaksiyon ve etkileşim, ya birlikte var oluştan ya da birlikte yok olmak düşüncesinden kaynaklanır. Elementlerin sınıflandırılması ve birbirleriyle ilişkileri, insanın yaşamında evrensel güçlerin bir ahenk içinde oluşmasını sağlama amacından ortaya çıkmıştır.

Çin sistemindeki teorinin arkasında yatan ana fikir budur. Yunanlarda ve diğer geleneklerde elementlerin 5 değil de 4 oluşu, sadece farklı bakış açısından ileri gelmektedir. Çin'deki dünyayı evrensel dizgenin ortasında bir diğer öğe olarak görürken, beriki böyle bir ayırım yapmadan dünyayı da evrensel bütünün içene katmaktadır.

Beş element olunca, bunları temsil eden simge çizimleri de farklı olmaktadır.

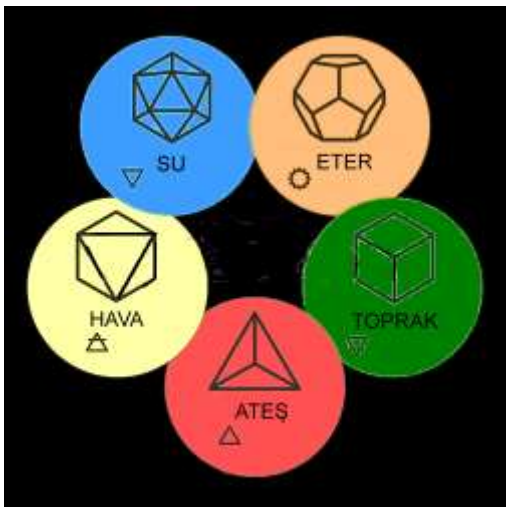
Dört Elementin Niteliği

Bu elementler birbirinden ayrı ayrı eğil, birbirlerinin içinden geçer ya da birbirlerine dönüşür biçimde tasarımlanmıştır.

Antik Yunan düşüncesinin bu elementler teorisi, aynı zamanda rakam, arketip ve idealar oluşturmuştur.

Elementlerden her birinin daha küçük çeşitlemelere ayrılmakta olduğu da düşünülmüştür. Bu çeşitlemeler genelde miktar, katılım ve karışım bağlamında onların tanımlamalarını ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin genel olarak ateş kavramı ve biçiminin tanımlanmasının içinde üç değişik ateş tanımı yatmaktadır: "Yanan ateş", "ışık" ve "ateşten yayılan görünmez parçacıklar"… Yunan ilâhiyatında beşinci element olarak bilinen eter, bazen ateş bazen su ile ilintili olarak kabul görür.

Erkek ilkeler diye hava ve ateş aktif olarak nitelenirken, su ile toprak pasif dişil ilkeler olarak benimsenmiştir. Eter ise nötr kalmaktadır.

Bu elementlerin birbirleriyle farklı bileşikleri, içsel ilişki ve etkileşimleri, varlıkların sonsuz sayıda farklılıklarını ve var oluşlarını ortaya çıkarmaktadır.

Ateş, genel olarak devinim sağlayan öğe olarak görülmektedir. İlgisi ve ilişkisi olan her şeye enerji vermesi, onun bir çeşit dönüşümden geçmesi ve onu oluşturan maddelerin su, hava, toprak biçimlerine birbirini izleyerek dönüşmelerinin sağlanması, ateşin tüm geleneklerde "gelişimi simgeleyen aktif element" olarak benimsenmesine neden olmuştur.

Günümüzde bilim, 100'den çok doğal element belirlemiştir. Buna göre ateş bir element olmadığı gibi, su bir kimyasal bileşik, hava ile toprak da birer fiziksel karışımdır.

Burada sözü edilen dört element ise bilimsel nitelikli bilgi çerçevesinde değil, simgesel olarak değerlendirilmesi gereken öğelerdir. Tarihte bilimin oluşturulmasına ilk başlandığı sıralarda doğanın bu dört elementin atomlarının çeşitli biçimlerde birleşiminden oluştuğunun varsayılmış olması da aslında bu kökene dayanır.

***

Elementleri birer simge olarak niteleyip yorumlayan astroloji, kendi yapılanmasını, Pitagor, Empedokles, Platon ve Aristo gibi klasik felsefeciler ile onları izleyenlerin öğreti ve kuramları ile ilişkilendirmiştir.

Astrolojinin bakış açısıyla, doğadaki her şey ve yaşamın esansı bu elementler tarafından kontrol edilir. Doğa, hem ortaya çıkarma ve yaratma hem yok etme devinimlerini hep bu elementlerin yardımı ile gerçekleştirir.

Bu elementlerin her biri aynı zamanda mitolojideki tanrılardan biridir. İkişer değişik ilkenin bir araya gelişiyle oluşmuşlardır. Örneğin su aslında soğuk ve nem ilkelerinin, hava ıslak ya da sıcak ilkelerin, toprak kuruluk ve soğukluk ilkelerinin bir araya gelmesinden doğmuştur. Bu oluşumun varlığı, her mitolojik anlatımda vardır ve ilgili kültürde, o kültüre özgü ilâhiyat sisteminin çerçevesini oluşturmaktadır.

İkili değişik ilkenin bir araya gelmesiyle doğan bu elementlerin her biri aynı zamanda ister sıvı, ister gaz ister katı olsun, evrenin yapılanmasındaki evreleri temsil ederken, aynı zamanda evrenin bir parçası olan insanın yaşamındaki 4 aşamayı da temsil etmektedir. Bu kabul aynı zamanda içinde sulardan başlayan ve toprakta son bulan bir döngüyü de belirtir. İlkel okyanusta ortaya çıkan yaşam, hava ile gelişimi, ateşle yanan iç dünya ve sonunda geldiği bütüne bir daha bu döngüdeki yerini bulmak için dönüp en sonunda toprak ile buluşur.

İnsan toprak ile buluştuğunda, toprak onu oluşturan elementleri yine ayırır ve önceki elementler bu kez başka bileşikler ile yeni bir yapılanmaya gider. İşte o zaman, varsayılan diğer yaşam ortaya çıkar.

Çeşitli Kültürler ve İnançlar

20. yüzyılın Fransız araştırmacı yazarlarından Jules Boucher, dört elementin Masonlukta da önemli bir yer tuttuğuna değinir. Ona göre, masonik inisiyasyonun doğrudan bu elementler ile bağlantısı vardır. Bu inisiyasyonda bir mason adayı, önce simgesel olarak dünyayı terk eder. Sonra hava ile arınır. Daha sonra da arınmasını su ve ateşle tamamlar. Böylece kendini maddî yaşamın tüm bağlarından kurtarır. İlerler, kendini geliştirir. En sonunda ise gerek felsefe gerekse dinsel bilgileri de aşarak toprakta tam bir inisiyasyona, dolayısıyla yetkinliğe ulaşır.

Bu süreç öyle bir batında, hemen olacak bir şey değildir. Yıllar alır. Masonlukta her birine "derece" denilen aşamalardan geçmeyi gerektirir.

Jules Boucher şöyle bir tablo çizmiş:

ELEMENT	İnsanın Bağlı Kısmı	İnisiyasyon düzeyi
Ateş	Ruh	Temel bilgiler
Su	Can	Dinsel bilgiler
Hava	Akıl	Felsefi bilgiler
Toprak	Beden	Fiziksel yaşam

Boucher, düşüncelerinde bu sistematik içindeki yapılanma ile astrologların diğer yazılımları ile olabilecek benzeyişlere dikkat çeker. Ona göre ateş istek ve heyecanı, su hassasiyet ve duygusallığı, hava entelektüel güçlerin tümünü, toprak ise maddî âlemleri temsil etmektedir. Elementler ile Zodyak ilişkileri arasındaki bağlantı bakımından ise, ateş aslan, su akrep, hava boğa, toprak da oğlak burçlarını temsil eder.

***

İslâmi gelenekte de inisiyasyonun dört değişik safhası bulunduğu fakat yapılanmanın yukarıda anlatılanın tam tersi olduğu görülür.

Dört element ya da dört öğe **"anasır-ı erbaa"** denir. Bektaşîliğin önemli inançlarından biri bunun üzerine kuruludur. Hacı Bektaş Velî'nin yazdığı kabul edilen ***"Makâlât"***ta bu dört öğenin esaslı bir şekilde işlendiği görülür.

Allah insanları bu dört öğeden yaratmıştır. Dolayısıyla insan bunların özelliklerini taşır. "Abidîler" olarak anılan şeriat ehli, havadan yaratılmıştır. "Zahidler" tarikat ehli olup ateşten, marifet ehli olan "Ârifler" sudan, muhabbet ehli "Muhipler" ise topraktan yaratılmıştır.

"Gülistan" adlı bir risalede, Allah'ın Âdem'in yüzüne perde indirdiği ve bu perdenin su, toprak, ateş ve havadan yaratıldığı anlatılır.

İslâm gizemciliğinin yanı sıra, Türklerin bu bağlamdaki yaklaşımına da göz atmaya değer.

Tarihsel kaynaklara göre, Eski Türklerde 4 element inancının İslâmiyete girmeden çok önce vardı. 6. yüzyılda Bizans İmparatoru Maurice adına Batı Göktürklerine giden elçilik heyetinde yer almış Theophilacte Simocatta'nın kayıtları, orada 4 element inancının bulunduğuna ilişkin kesin bir belge niteliğindedir.

Türkler, ateşi olağanüstü bir güç olarak görür, hava ile suyu küçümseyip, toprağa büyük önem verirlerdi. Batı Göktürklerinin dışındaki Türklerde bazen toprak, su, ateş ve hava şeklindeki dörtlü bazen Çinliler gibi bir de bunların yanı sıra demir ya da toprak, su, ateş, ağaç ve rüzgâr şeklinde beşli öğe düşüncesi vardı.

İslâmi gelenek ise bununla uyumlu olmayıp, şöyledir: *"Mademki yaşanan dünya gelip geçici bir âlemdir, şu halde o bir çeşit illüzyondur. Her türlü bağlamda ve maddeden bağışıktır. Onun simgesi havadır."*

Yetkinleşme amacındaki insan bu yola girdiği zaman, illüzyon düzeyindeki tüm görüntüleri yok etmeye başlamalıdır. Bu evre ateş ile simgelenir; ateş her şeyi yok edendir.

Bu evrede bir tür tanrısallaşma, onunla bir olma başlamaktadır. Bu, birlik ile bir olunduğu gerçeklik hâlidir ve simgesi sudur.

Son olarak artık arayanın kendisi eşsiz ve tek hakikat tarafından tamamen içine alınmıştır. Tanrısallık, bir ve tek gerçek katı maddedir. Dünya topraktır.

Dolayısıyla, dört element ezoterik nitelikli İslâmi düşüncede de yer almış ama diğerlerinden farklı bir şekilde algılanmıştır. Dört elementin tanım ve simgesel yüklemlerinin derinliğini incelendiğinde, bunların topluca Hermetik uygulamalarda insanın kendisini evrenle bir tutma arayışının bir yansıması görülür.

Hermetizmdeki "yukarıdakiler ile aşağıdakilerin birliği" ilkesi geçerli ise, insan ve evren gücü bu dört elementin çeşitli kompozisyonundaki birleşim ve sabitleşmesinden oluşmuştur. Nitekim tüm okült nitelikli gelenekler de kendi ekollerini inşa ederken bu noktadan yola çıkmıştır.

Dört element, eskiler tarafından enerji güçleri olarak nitelendirilmiş. Bunların dünyayı oluşturan ve bir arada tutan güçler olduğuna inanılmış. Aynı zamanda insan bedeninin ana bölümleri olduğu da düşünülmüş. Fiziksel ve psikolojik bakımdan sağlıklı yaşamanın, ancak bunların dengeli olmasıyla ortaya çıkabileceği benimsenmiş. Nitekim okült ekoller, dört elementin yetkinliğinin ve dengede olabilmesinin ancak meditasyon ve ruhun yardımıyla olabileceğini benimsemiş.

Pitagoras'ın öğrencisi Empedokles, dört elementin yazılı olarak sistematik şekilde dünyadaki her şeyin ana maddesini oluşturduğunu öne süren ilk düşünür sayılabilir. Fakat araştırmacılar, bu dört elementin mitolojik anlatımlardaki yaradılış evrelerinde de yer almakta olup, bunun coğrafyaya bağlı olmaksızın birçok kültürlerde paylaşılmış olduğunu belirtirler.

Tüm kültürlerde görülen 4 element, 4 köşe, 4 rüzgâr, 4 asal nokta, 4 dünya, 4 aşama ve benzeri simgeler, farklı şeyler anlatıyormuş gibi gözükseler de aslında hepsi antik geleneklerin devamı olarak çok eskilerden gelen simgesel anlatımları günümüze taşımaktadır.

Örneğin Roma inançlarındaki 4 rüzgâr yani boreas (kuzey), eurus (doğu), notus (güney), zephyrus (batı) ve onları kontrol eden Aeolus adlı tanrı ile batı mitolojisi ikonografisi arasındaki benzerlik şaşkınlık vericidir. Bu dört element ile onların üzerinde görünmeyen ama kontrolü elde tutan güç, simgesel anlatımlara beş köşeli yıldız olarak girecektir. Kitaplı dinlerin bir parçası olan yaradılışın dört evresi yani ilâhî evre, ruhsal evre, aklî evre ve maddî âlem evresi de aynı simgesel düşünüşü barındırmaktadır.

Aristo bile evrenin dört elementin birleşiminden oluştuğunu belirtmiştir.

Ancak dört elemente ilişkin en ilgi çekici teorilerden biri, çağdaş Alman düşünürlerden Martin Heidegger tarafından ileri sürülmüştür.

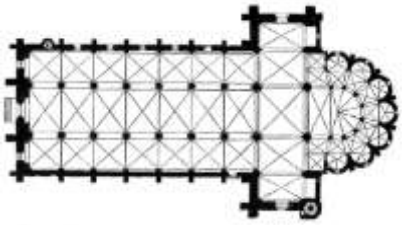
Heidegger aslında Sokrates öncesi bir düşünceyi ortaya koyar. Düşüncesinde bu dört maddenin aslında aynı maddenin değişik biçimleri olduğunu ileri sürer. Tek maddeyi "şey" ya da "varlık" olarak niteler.

Alşimi (simya) alanına şöyle bir bakarsak, dairenin dört köşe hale getirilmesi konusu ile karşılaşırız. Buradaki simgesel düşünüş, daire ile simgelenen dünya ile insanın hem doğasının hem bir elementin karşılığı olan kareye dönüşmesi sistemidir. Karenin bir simgesel açılımı da antik kültürlerdeki cennetteki planın yorumlanmasını içinde barındırmaktadır.

Hıristiyanlığa Kısa Bir Bakış

Hıristiyanlıkta kilisede dört bölüm vardır. Bunlar dört ana yönün karşılığıdır. Bu dört ana yön, kilisenin planda da bir "haç" biçiminde oluşuyla açıkça belirgindir.

Kilisenin içi simgesel olarak evrendir. Dört ana yöne doğru açılır. Sunak, doğuda bulunan cennettir. Eskiden bu tapınağın kral kapısına "Cennetin Kapısı" denirdi. Paskalya haftasında bu kapı tüm tapınımlar boyunca açık tutulurdu.

Batı, kıyamet gününü ve bedenlerin dirilmesini bekleyen ölülerin mezarlarının, büyük acı ve ölüm karanlıklarının bölgesidir.

Yapının ortası yeryüzüdür. Doğuya 6. yüzyıldaki yolculuğuyla ünlenmiş Cosmas Indicopleustes anlayışına göre, yeryüzü dikdörtgen biçimindedir. Üstlerine bir kubbe bindirilmiş dört duvarla sınırlandırılmıştır.

Bizans Kilisesi kozmosun bir yansıyışı olarak hem dünyayı canlandırır hem onun kutsar.

Yapısal bakımdan dünyanın en eski kilisesi olan Bizans Kilisesi (Aya İrini) kendine özgü bir mimarî ile tüm daha önceki inançları ve Hıristiyanlık ilâhiyatını birleştirmişti Şöyle bir deyiş vardı: *"Tüm sırların içindeki kutsal gizemi küfür sayılacak biçimde ifşa etmekten sakın; tedbirli ol ve tanrısallığın sırrını, onurunu koru,"*

Masonların Ritüelleri

Şunu öncelikle belirtmekte yarar var: Masonların ritüellerinden söz ederken bu konunun kapsamı Ortaçağ ve sonrasının inşaatçı masonlarıyla değil, 18. yüzyıl ve sonrasının çağdaş diyebileceğimiz masonlar ile bağlantılıdır.

Ancak simgesel olarak değil somut yapısal bakımdan bu konunun içine o önceki inşaatçı masonlar da ister istemez girer. Çünkü gerek Hıristiyan kiliselerinde görülen dört ana yön kavramı gerekse pek genel olarak dört elementin simgesel açılımı, mesleklerinde öncelikle kilise ve katedral inşa eden masonların, daha doğrusu onların yapıtlarının özelliklerini belirleyen aralarındaki mimarların işidir.

Beri yanda günümüzdeki ezoterik kurumlar arasında en önemli ve en gözde -daha doğru bir deyişle en popüler- olma niteliği taşıyan Masonlukta da dört öğenin kullanımı ve değerlendirmesi açıkça belirgindir. Ancak bu kullanım ve değerlendirme yapısal nitelikli ya da bir somut üretim biçiminde değil, simgesel bir düşünme tarzı, yorum hatta biraz felsefî bir nitelik taşır.

Bu konudaki irdelemeye girmeden önce, kavram karışıklığını önlemek amacıyla, -her ne kadar başka yazılarda yer alıyorsa da- Masonluktaki "loca" terimi üzerinde kısaca durmakta yarar var. Dilimizde eskiden "mahfil" denirmiş; aynı şey…

Ancak "loca" ile Osmanlı Devleti'nin bir dönemindeki "lonca" terimini birbirine karıştırmamalı; bunlar bir bakıma benzerlik gösterse de aslında çok farklı ve ilgisiz.

Loca, birbiriyle bağlantı ama ayrı iki anlama birden gelmek üzere kullanılır. Bunlardan biri en küçük mason topluluğudur; diğeri de böyle bir topluluğun ritüelik çalışmalarını yaptığı yerdir.

Konumuz dört element olduğu için burada sadece ikincisi üzerinde duracağız.

Masonlara göre, ritüelik çalışmanın yapıldığı bu yer kutsal bir mekândır. Nitekim buraya aynı zamanda "mabet" denmektedir.

Bu terim Türkiye'deki Masonlukta Batı dillerindeki "temple" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Arapça kökenli olduğu için aslında "ibadet edilen yer" yani "tapınmanın yapıldığı yer" demektir. Fakat Türkçede aynı anlamda olmakla birlikte Masonlukta ritüelik çalışmanın yapıldığı yer için "tapınak" sözcüğü kullanılmaz. *

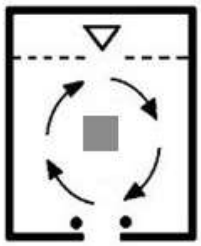
Her şeyden önce, mabet denilen bu yerde, geometrik şekli ve ritüelik anlatımları bakımından, simgesel nitelik taşımak üzere "dört yön" vurgulanarak ortaya konur. Buna çok önem verilir.

---

* Batı dillerindeki "temple" sözcüğüne değinince ortaya bir başka durum çıkabiliyor. Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere İngilizce konuşulan bazı ülkelerde "temple" sözcüğü, bir binayı nitelemek üzere kullanılıyor. Masonların o binadaki ritüelik çalışma yerlerine ise "lodge room" (loca odası) deniyor.

Buraya tek bir kapıdan geçilerek girilir ve çıkılır. Kapının bulunduğu nispeten loş yere "Batı", bunun tam karşısındaki en aydınlık yere ise "Doğu" denir. Kuşkusuz ikisi arasında kalan bölge, karşılıklı olarak "Kuzey" ve "Güney" olarak anılır.

Locaya her giriş çıkışta bir kısmî tavaf uygulaması söz konusudur. İçeriye Batı'dan girilir; Kuzey'den Doğu'ya doğru ilerlenir; sonra Güney'den dolaşarak yine Batı'ya gelinir.

Bazı ritüelik uygulamalarda loca içinde dolaşılır yani tam bir tavaf yapılır. Tavaf edilen ise, mabedin tam ortasında her ne varsa odur. Bu, bir mason kuruluşundan diğerine değişik olabilmekte, dolayısıyla farklı bir simgesel anlam taşıyabilmektedir.

Bu konuda Lincoln Alayo adlı sanatçının bir karikatür var ki, o da şöyle:

***

Mabetteki dört yönün yanı sıra ritüelik olarak dört elemente de önem verilir. Bunlardan biri de kendini Masonluğa girişte, inisiyasyonun ilk töreninde belli eder.

İnisiyasyon töreni "düşünme odası" ya da "tefekkür hücresi" denilen karanlık denilebilecek bir bölmede başlar. Aday, bu odadan çıkarıldıktan sonra önce hava ve sonra sırasıyla ateş, su ve toprak sınavlarından geçirilir.

Kimilerine göre Masonluktaki inisiyasyonda Hermetik inisiyasyonlarda olduğu gibi dört değil, üç sınav vardır. Bunun bir kanıtı olarak da ateş, su ve toprak sınavlarında bunların ritüelik açıklamalarının yapılıp, hava sınavından hiç söz edilmeyişi gösterilir.

Eğer konuya eski gizemler ve Hermetik yapılanmanın kökeni açısından bakılırsa dört sınava gerek görülmemiş olduğuna ilişkin bir yoruma varılabilirse de aslında burada farklı bir durum söz konusudur: Masonlukta üç sayısına ve üçlemelere çok önem verilir. Bu nedenle, inisiyasyonda ritüelik yolculuklar (tavaf) biçiminde yapılan sınavlar üç adettir. Ancak bu uygulama, Hermetik uygulamanın bir dönüşüme uğramış olduğunu göstermemektedir çünkü Masonlukta her ne kadar ritüelik olarak üç yolculuktan söz edilirse de bunun dördüncüsü de vardır: İnisiyasyona alınan bir mason adayının "düşünme odası" ya da "tefekkür hücresi" ile locanın Batı'daki kapısı arasında geçirdiği ilk sınav ya da ilk yolculuktur.

Böyle oluşuna ve aslında Masonluğun Hermetik uygulamalara hayli sıkı bağlı bulunuşuna karşın, masonlar çoğunlukla bu gerçeği gözden kaçırır. Bunun nedeni ise, üç sayısının aşırı önemsenmesi, sayısal simgeciliğe verilen önemin doğal olana baskın çıkmasıdır.

***

Geçmiş simgesel açılımlar ve günümüz Masonluğunu Hermetik geleneğe bağlayan en önemli pratik Anglosakson Masonluğunda yer alan "konsekrasyon ritüeli"nin uygulanışıdır.*

Ancak bu ritüelin uygulanmasından sonra ilgili locanın arınmış ve kutsanmış olduğu ileri sürülen bu yöntemin arkasında aslında insanlığın ilk günlerinden bugünlere kalma bir gelenek Bunun Musevî-Hıristiyan anlatımı ile kitaplarda söz edilen özellikleri kısaca şöyledir:

Mekânın dört yanında dört elementi temsilen dört meleğin bulunduğu ve bunların aynı zamanda dört değişik melek ordusunun komutanları da olduğu benimsenir. Elementlerin dört tanrısı ya da "Horus'un oğulları" olarak da bilinen bu meleklerin uyandırılması, ancak onlara bir kutsal sunumda bulunulmasıyla olanaklıdır. Böylece diğerlerinden farklı olarak Anglosakson Masonluğu, loca yapılanmasının daha dinsel bir boyuta çekilmekte olduğu bir sistem kimliği erinmektedir. Nitekim başka masonik uygulamaların bazılarında mabette kutsal kitaplar kullanılmazken, bu sistemde kullanılması zorunludur.

Buna karşılık, kutsal kitapların bulundurulmadığı yani Anglosakson Masonluğu dışında kalan bir kuruluşun localarında çalışan masonların ise, Hermetik uygulamalarda olması gerektiği gibi ve çok daha geniş açılı bir perspektiften görme, bilme ve hissetme şekilselliğine sahip olmaları olasılığı vardır. Anglosakson Masonluğu'ndaki sınırlı yaklaşım, onlara ancak içine sığmakta zorluk çekilen hatta sığma olanağı bulunmayan dar bir elbise gibi gelebilmektedir.

---

* Günümüzde dünyada farklı Masonluk anlayışları ve uygulamaları vardır. Bunlardan biri de öncelikle İngiltere, A.B.D. ve Avustralya gibi ülkeler ile onları izleyen diğerlerinde uygulanan biçimdir. Buna genel olarak Anglosakson Masonluğu denmektedir. Günümüzde dünyada farklı Masonluk anlayışları ve uygulamaları vardır. Bunlardan biri de öncelikle İngiltere, A.B.D. ve Avustralya gibi ülkeler ile onları izleyen diğerlerinde uygulanan biçimdir. Buna genel olarak Anglosakson Masonluğu denmektedir.
Konsekrasyon, Batı dillerindeki "consecration" teriminin karşılığıdır. Bir tür kutsama ya da kutsallık gözetilerek, gereğince düzene sokma anlamını taşımaktadır.

Bu konuyu şöyle de belirtebiliriz: Anglosakson Masonluğu'nda tam anlamıyla "teist" bir yaklaşım vardır. Diğer mason kuruluşları ise bu kurumun temel yaklaşımının "deist", belki "panteist" hatta kimileri hepsine karşı çıkarak evrensellik adına "din ve inançtan tam bağımsız" olması gerektiğini öngörür. *

Günümüzdeki Masonluğun 18. yüzyıl başında İngiltere'deki ilk oluşumu sırasında deist nitelikli bir yaklaşımı bulunduğu görülür. Ancak kısa zaman içinde buna karşı bir tepki doğmuş ve teist yaklaşımlı Masonluk da oluşmuştur. Nitekim Anglosakson Masonluğu da teist yaklaşımlıdır.

Teist yaklaşımın deist yaklaşımdan farkı belki de Hermetik uygulamaların Hıristiyanlık ortamında asimilasyona uğramış hâli oluşudur. Nitekim konsekrasyon töreni de bunu gösterir. Dört yönde sunum uygulamasında, eski taş işleme ustaları ve duvarcıların dört azizi, Roma geleneklerinden kalan dört kutsal şehir gibi kavramlara da dikkat çekilmekte ise de asal olan yani konunun ana fikri çok eski zamanlardan kalma bir ritüelin Hıristiyanlaştırılmış hâlinin uygulamaya konulmasıdır.

Törenin yapıldığı mekânın dört bir yanında, ulu melekler ve ordularının bulunduğu varsayılır. Mavi su meleği ve ordusu güneyde, hava meleği sedef rengi ordusu ile doğuda, acımasız ateş meleği kızıl renkli ordusu ile batıdadır. Dünya meleği ise kuzeyde toprağı temsil etmektedir. Bundan böyle yapılacak düzenli ve uyumlu çalışmaların ancak bu meleklerin uyandırılıp oraya davet edilmesi ve onlara ilâhîler okunarak simgesel olarak sunumlarda bulunulması suretiyle, masonların birleşip bütünleşeceğine, bundan böyle her toplantıda onların temsilcilerinin de bulunduğuna inanılır.

Az önce değinilmiş olduğu üzere, konsekrasyon ritüeli aslında Hermetik nitelikli olup, çok eski bir gelenektir. Fakat günümüzdeki tanım ve sözcükleriyle öyle değildir. Birçok değişikliğe uğratılmıştır. Çeşitli dualar okunurken, bir din adamı Güney'e şarap döker, Batı'ya yağ serper, Kuzey'e tahıl taneleri serpiştirir. Doğu'ya ise kutsal kitap yerleştirilir. Artık bu mikânın dört yönü de kutsanmıştır ve ritüelik çalışmaların yapılmasına hazırdır.

Sonrasında bu yöntem, localar hatta locaların oluşturduğu büyük loca için bile uygulanır.

Bu bir Hıristiyan âyinini andırmakla birlikte aslında değildir; çok farklıdır. Bununla birlikte, bir çeşit o mekânı arındırmak ya da tıpkı dinsel tapınaklarda olduğu gibi Tanrı'nın gelip dolaşabileceği bir mekân yaratmak arzusunu taşımaktadır. Localar da bu dileği paylaşmaktadır.

---

* Teizm: Evreni yaratan ve yöneten, kaza ve kadere egemen olan, insan niteliğinde fakat insanüstü güçleri bulunan, kulları olan insanlara buyruklarını "vahiy" yolu ile ileten, kişilikli bir Tanrı'nın varlığını savunan dinler ve dinsel öğretilerin genel adı.
Deizm: Tanrı'yı yalnızca bir "ilk neden" olarak benimseyip, onun başka nitelik ve güçleri üzerinde varsayımlarda bulunmayan, temel özelliği "dogma" olan inançları yadsıyan dinsel benimseyişlerin genel adı.
Panteizm: Doğa ile Tanrı'yı bir ve aynı şey sayan dinsel öğretiler ve inanç sistemlerinin genel adı.

19. yüzyılın mason yazarları 18. yüzyıla özgü bu ritüelik uygulamayı anlatırken, burada amacın elementlerin dört tanrısı, Horus'un dört oğlunun uyandırılıp gelmesiyle, böylece ilâhî güçlerin bir bütün haline geldiğinden yani profan ve sakrenin* bütünlüğünden söz ederek, ancak böylece yetkin bir çalışma ortamının oluşacağı şeklinde bir düşünce ortaya koyarlar.

Bu simgesel yaklaşımla Masonluğun karşılaştığı durum, **düzen** kavramı ve bunun simgesel yorumlarında ortaya çıkmaktadır. Ritüelik çalışmaların yapıldığı yer genelde dört köşelidir. Orada yapılan çalışmanın özelliği olarak ona birtakım simgesel nitelikler yüklenmektedir. Asal (kardinal) dört nokta belirlemesi, çalışma düzeni içinde kendini yoğunlukla hissettirmektedir.

Bir mason, mabede girdiği andan itibaren burasının dünya yüzündeki gerçek konumu her nasıl olursa olsun, hangi duvar gerçekte hangi yöne bakarsa baksın, simgesel olarak ona yüklenen yönsel konum ile uyumlu davranır. İşte bu noktada bir mason mabedi, herhangi bir dinsel tapınak ya da ibadethaneden belirgin olarak ayrılır. Bu farklılığı yaratan da Masonluğun ezoterik niteliğidir. Oysa egzoterik ortamda yani dinlerde, tapınağın ya da ibadethanenin yerleşimi, coğrafi yönlere göre tam olması gerektiği gibi düzenlenir; simgesellik yoktur. Bu ise özel olarak Masonluğun bir farklılığı ya da üstünlüğü değil, ezoterik nitelikli bir kurum olmanın ve Hermetik uygulamaların daha yakında izlemenin sonucudur.

***

Her ne kadar bir mason, bu kuruma girişindeki belli üç yolculuk ve üç sınav ile aslında onsuz olunamayacak hava sınavından geçmiş ise de bu uygulamayı izleyen yeni yaşamında yine bu dört element, dört asal nokta, dört yön, dört ilâhî düşünce onun gelecekteki yaşamı için bir yol haritası durumundadır.

Mason araştırmacılar, adayın ilk aşamada geçmiş olduğu sınavlardaki su (fiziksel doğa), hava (akıl doğası), ateş (istekler doğası ve zihinsel güç), toprak (hepsini bir arada sağlamlaştıran güç) faktörlerini takiben, kendisini yine benzer bir simgesel uygulamanın içinde bulunduğuna dikkat çekmektedir. Nasıl dört asal nokta yani su, ateş, toprak ve hava evreni bir araya getiren doğal oluşumu simgelemekteyse, insanın doğanın bir öğesi olması nedeniyle simgesel değerlemenin devamı bireysel olarak ona da yansımaktadır. Bu da açıkça Hermetik uygulamadan kaynaklanır. Masonun o anda içinde bulunduğu mabet de buna benzer bir biçimde kendi organizmasının bir birleşimi olan dört elementi simgesel olarak ortaya koymaktadır.

Olaya biraz daha detaylı bakmaya çalışıp, simgesel değerlemelerle neler düşünüldüğünü, 19. yüzyılın mason yazarlarının verdiği bilgilerden aktarmaya çalışalım. **

---

* Profan: Ezoterik olana oranla egzoterik ortamda yani haricî dünyada olan.
Sakre: Ezoterik ortamda inisiye olmuş yani kutsanmış olan.

** 19. yüzyıldaki yazarların verdiği bilgilerden söz edilirken, eskide kalmış, modası geçmiş şeyler anlatılmakta değildir. O dönemdeki mason yazarlar çok yapıt vermiş, sonrakiler ise onları hemen hemen tekrar etmekle yetinmiştir.

Bir mason mabedinin gerçek ölçüleri nasıl olursa olsun, simgesel olarak dile getirildiğinde, "kuzeyden güneye, doğudan batıya" uzandığı, ender olarak derinliğinin dünyanın "nadir" denilen merkezine, yüksekliğinin de "zenit" denilen gökyüzünün sonsuzluğuna kadar olduğu söylenir. Bu tanımlar, simgesel bakımdan iki noktada yoğunlaşmaktadır:

- Mabedin evren ile bütünlüğü ve Masonluğun evrenselliği;
- Bir masonun bireysel gelişiminin sınırı olmadığı ya da bilincinin ve düşünce gücünün sonsuzluğa ulaşabileceği.

Geçmişten günümüze gelen bu betimlemeler, hele pek sözü edilmese de mabedin düşey boyutunun dünyanın merkezinden gökyüzüne kadar olmasına ilişkin düşünü ile Masonluk, Hermetik uygulama sistemini âdeta kucaklamaktadır.

Bu yaklaşım, masonun bireysel evriminin sonsuz olduğunu ve bu çabaları sonunda kimilerinin bakış açısıyla bir tür tanrısallaşacağını, diğerlerinin bakış açısıyla da yetkinleşme yolunda ileri aşamalar edineceğini belirtmektedir.

Gerçi bu simgesel yorumlar zamanımızda etkisini yitirmiş gibidir ama özellikle İngiltere'de uygulanan bir ritüelde âdeta bu noktayı sabitlemek istercesine gökyüzüne uzanan merdiven (Yakup'un merdiveni) de "çalışma tablosu" denilen bir tablo üzerinde yerini korumaktadır.

***

Masonlukta inisiyasyonun ilk töreni, adayın gözleri bağlanmış olarak yapılır. Bununla, henüz profan (haricî) olan adayın henüz karanlıklar içinde olduğu simgelenmektedir. Nitekim bundan ötürü bazı mason kuruluşlarında bu tören "aydınlanma" olarak anılmaktadır. (Buradaki karanlık genel olarak simgesel karanlık-aydınlık simgelemesinden farklı olarak Masonluğa özgüdür. Bir diğer deyişle adayın Masonluğun içeriğini bilmediği, öğreneceği varsayılmaktadır. Haricî nitelikli bir bakışla bunun saçma sapan olduğunu düşünebilirsiniz. Fakat bu, geleneksel olarak hemen her ezoterik nitelikli kurumda böyledir. Hatta Masonlukta yıllarını geçirmiş olan bir inisiye, bir başka kuruma girmek üzere aday olduğunda, o kurumun açısından karanlıklar içinde olup aydınlanacaktır.)

Dört elementin masonik yorumlarını içeren törenin sonunda gözbağından kurtarılan kişiye "çırak mason" unvanı (sıfatı) verildikten sonra, mabet içi düzenin farkına varacaktır ama bununla ilgili ayrıntılar ancak ilerleyen zamanda (inisiyasyonun sonraki evrelerinde) belleğine yerleşecektir. Locaya girdiği Batı, daha önce içinde bulunduğu karanlıkların, yöneldiği Doğu ışığın kaynağını simgelemektedir. Masonluktaki çalışmaları sırasında ışık ile bir oluşunu yani yetkinliğe doğru adım adım ilerleyişini duyumsar.

Ona önce Kuzeyde bir yer verilecektir. Kuzey, henüz yeterince aydınlanmamış bireysel doğasını hatırlatır. Dana sonra Güney'e geçmeyi hak edecektir. Güney, yetkinlikten bir önceki hâlini yani duygularını rasyonel anlam ile birleştirdiği yeri temsil eder. Masonlukta yapacağı çalışmalarla önce Kuzey'den Güney'e doğru ilerleyecek, bu esnada Doğu'ya ve oradan gelenlere buyruklara saygıyla, belki gıptayla bakacaktır. Orası, evrensel sonsuzluk ile kendi bireysel sonsuzluğunun buluştuğu, bir gün gelip yükselebileceği yer olacaktır. Üzerinde yürüdüğü alan duyguları olurken, mabedin tavanı görülmeyen ama gelişebilen zihinsel yetilerini temsil ede r.

***

Bütün bunlara bakılarak Masonlukta dört element ve dört yönün ağırlıklı olarak kendini belli ettiği söylenebilir. Kimileri bunu insan ruhunun evrimsel evreleri olarak yorumlarken, kimileri insan bilincinin tümü ve geçirdiği evreler olarak yorumlamıştır.

Kimi masonlar Doğu'yu ve oraya yönelmeyi ışığın ve yaşamın anlamının esas kaynağına doğru ilerlemek olarak yorumlarlarken, kimileri bu yönelmenin kendini bilme, iyi analiz etme, ruhsal güçlerine güç katma, gözlerini açtığında içinde bulunduğu kaos durumundan düzene yönelmek biçiminde düşünmüşlerdir. Bu bağlamda önemli olan, geleneksel Hermetik uygulamanın dört asal nokta ve dört yön ile özdeşleştiğinin ortaya konmasıdır. Simgesel anlamlar yıllar içinde değişmiş ve böylece Masonluk düzene, değişen koşullara ayak uydurabilmiştir ama geleneksel Hermetik uygulamanın etkileri varlığını sürdürmektedir.

Mason mabetleri, ister gözlerden uzak bir bodrum katında olsun, ister 18. yüzyıl başlarındaki gibi bir lokantada ya da otel salonunda oluşturulsun, ister bir gökdelenin en üst katında kurulsun, hep aynı sistem içindedir. Batı'dan Doğu'ya olan mesafe, Kuzey'den Güney'e olan mesafeden daha çoktur. Bu da bir masonun, Doğu'ya yönelmekle birlikte ışığın asıl kaynağına ulaşmasının, Masonluktaki diğer çalışmalarına oranla çok daha zor olacağını simgelemektedir.

Böylece Masonluk, tarihsel bağlantılarından farklı bir yorum eksenine oturtulmakta ise de antik geleneklerin vazgeçilemeyecek ipuçlarını taşıdığını her bakımdan belli etmektedir.

Günümüzdeki masonların çoğu belki bunları böyle düşünmez, belki farkında bile değillerdir ama iyi bakmalı, görmeli, düşünmeli, araştırmalı, değerlendirmeli, farkına varmalıdırlar.

Zaten Masonluk bir bakıma **"farkındalık mesleği"**dir.